

Sektionen för demokrati och styrning
Cecilia Ramqvist
i samråd med
Sektionen för näringsliv, kultur och fritid
Erik Peurell samt
Utbildningssektionen
Bodil Båvner och Åsa Ernestam

Kulturdepartementet

Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset (SOU 2023:68)

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har beretts tillfälle att yttra sig över slutbetänkandet av sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset *Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset* (SOU 2023:68). SKR begränsar sitt yttrande till de förslag som berör kommuner och regioner. SKR avstår från att kommentera de förslag som uppenbart faller utanför den kommunala kompetensen.

Sammanfattning (SKR:s sammanfattande ställningstaganden)

- SKR instämmer i kommissionens förslag om att regeringen är den aktör som fortsatt bör ansvara för en sammanhållen försoningsprocess och att detta bör ske i nära samråd med minoriteten och andra berörda aktörer.
- SKR anser att kommuner och regioner själva får ta ställning till huruvida de ska inleda egna undersökningar, sannings- eller försoningsprocesser, exempelvis relaterat till skolhemmen och arbetsstugorna.
- SKR understryker att kommuner och regioner i enlighet med finansieringsprincipen alltid ska kompenseras när de åläggs utökade och kostnadsdrivande uppdrag.
- SKR betonar att det lokala självstyret bör beaktas och respekteras, särskilt i frågor som har en tydlig lokal och regional prägel.
- SKR anser att det åligger staten att säkerställa kontinuerlig finansiering av ett huvudmuseum med nationellt ansvar. Kommissionens förslag om att i nära samråd med minoriteten utreda hur ett huvudmuseum kan stödjas finansiellt och på annat sätt bör därför kompletteras med det kommunala och regionala perspektivet.
- SKR delar åsikten att ett informationscentrum är en nationell angelägenhet, och tillstyrker att det som sådan bör stödjas finansiellt och på annat sätt av den statliga nivån. SKR föreslår att i det fall ett fysiskt

informationscenter ska inrättas ska även den berörda kommunen och regionen delaktiggöras i processen.

- SKR tillstyrker förslaget om utökat organisationsbidrag till minoritetsorganisationerna.
- SKR tillstyrker regeringens förslag om att utöka åtagandena gällande artikel 8 i språkstadgan under förutsättning att staten tar ansvar för kompetensförsörjning av personal som behärskar de aktuella språken.
- SKR betonar vikten av att staten säkerställer att det finns lärarutbildning och kompetensutveckling på minoritetsspråken som svarar mot behoven, och tillstyrker förslaget om långsiktig och permanent finansiering för detta.
- SKR tillstyrker kommissionens förslag om att permanenta finansieringen av regeringens pågående insatser för minoritetsspråken. SKR delar kommissionens beskrivning gällande de problem som kommer med kortsiktiga uppdrag och tillfälliga satsningar av projektkaraktär. Det stöd som ges till kommunerna bör vara långsiktigt och kontinuerligt, stödet i form av resursbibliotek är ett exempel på detta.
- SKR tillstyrker kommissionens förslag om försöksverksamhet rörande integrerad undervisning på meänkieli, och betonar vikten av att arbetet sker i en nära dialog med de kommuner som väljer att ansluta sig.
- SKR påtalar vikten av att beakta det kommunala perspektivet vid framtida utredningar som kan komma att påverka kommuner och regioners verksamheter.

Allmänna synpunkter

SKR välkomnar initiativet att tillsätta en sannings- och försoningskommission för granskning av kränkningar och övergrepp mot tornedalningar, kväner och lantalaiset. Kommissionen har haft till uppdrag att kartlägga och granska hur minoriteten har behandlats av framförallt staten och Svenska kyrkan under 1800- och 1900-talen. Arbetet har resulterat i förslag på insatser för försoning och upprättelse, även i dessa delar med tydligt huvudfokus på den nationella och statliga nivån. SKR instämmer i kommissionens förslag om att regeringen är den aktör som bör ta på sig ansvaret för en fortsatt sammanhållen försoningsprocess, och att detta arbete bör ske i nära samråd med minoriteten och andra berörda aktörer.

Kommissionens slutbetänkande bygger på en bred kartläggning utifrån både forskning och ett större antal intervjuer och möten med personer som tillhör minoriteten, vilket bör ge kommissionens slutbetänkande stor legitimitet. De delar av betänkandet som handlar om historiska oförrätter samt förslag på försoningsåtgärder berör till största delar staten och kyrkan, då det var dessa aktörer som var ansvariga för den assimileringspolitik som bedrevs under 1800- och 1900-talen.

Sannings- och försoningskommissionen fastslår att minoriteten har åsamkats skada, bland annat genom förlust av språk och kultur. Utbildningsväsendet pekas ut som det område som var mest centralt för assimileringen av minoriteten, dock under en tid då först kyrkan hade tillsynsansvar (1842 års folkskola) och sedan

med succesivt ökande statlig styrning av skolan (inrättandet av en statlig folkskoleinspektion 1861, ytterst ansvarigt departement Ecklesiastikdepartementet 1860-1967). På lokal nivå har det historiskt varit statliga företrädare som har agerat på ett sätt som faller inom den föreslagna försoningsprocessen, bl.a. genom lokala skolstyrelser/skolråd eller arbetsstugor som vanligen letts av den lokala kyrkoherden.

Den lokala nivån med kommuner och regioner har i vissa delar tagit över huvudmannaskapet för verksamhetsområden av betydelse för sannings- och försoningskommissionens arbete, främst på utbildningsområdet. SKR betonar att det förstås är viktigt att det arbete som bedrivs på området framgent sker i enlighet med aktuell lagstiftning och åtaganden på människorättsområdet, men att kommuner och regioner inte kan hållas ansvariga för historiska kränkningar under annat huvudmannaskap.

Sannings- och försoningskommissionens slutbetänkande berör i delar kommuners och regioners verksamhetsområden, och det är dessa delar som omfattas av SKR:s remissyttrande. En generell synpunkt från SKR är att kommuner och regioner i enlighet med finansieringsprincipen alltid ska kompenseras när de åläggs utökade och kostnadsdrivande uppdrag. SKR betonar även att det lokala självstyret bör beaktas och respekteras, särskilt i frågor som har en tydlig lokal och regional prägel.

Kommissionen föreslår ytterligare utredningsinsatser som rör Sveriges folkrättsliga åtaganden; bland annat att utreda om tornedalingar bör ges status som urfolk. Även om detta är åtaganden som görs på nationell nivå har de påverkan på kommuner och regioners verksamheter, varför det är viktigt att dessa perspektiv beaktas vid ett eventuellt framtida utredningsförfarande. Detsamma gäller förslaget om att utreda en ändring av diskrimineringslagen så att även språk omfattas som diskrimineringsgrund.

Kommissionens bedömningar och förslag

Slutbetänkandets förslag är uppdelade utifrån övergripande målområden, detta yttrande följer samma disposition.

Övergripande mål: synliggörande och egenmakt (14.6)

Stöd till etablerandet av ett huvudmuseum (avser förslag i avsnitt 14.6.3)

Finansieringsprincipen fastslår att alla nya uppgifter som åläggs kommuner och regioner av staten som kan vara kostnadsdrivande ska kompenseras ekonomiskt.

Kommissionen framhåller att det finns ett stort behov av ett museum som kan bidra till ökad kunskap om minoriteten och dess kulturarv. Då minoritetens historia och kultur är en del av Sveriges historia och kultur poängterar kommissionen att ett museum för minoriteten är en nationell angelägenhet och därmed en angelägenhet som staten bör understödja och bidra till. Kommissionen föreslår att regeringen i nära samråd med minoriteten bör utreda hur det planerade museet kan stödjas finansiellt och på annat sätt.

Region Norrbotten har, tillsammans med Statens kulturråd, finansierat och givit föreningen Norden Norrbotten att ta fram ett förslag på hur en kultursamlade verksamhet för minoriteten kan utformas och planeras. Ett förslag handlar om etablerandet av ett huvudmuseum som ska förmedla kunskap med majoritetsbefolkningen som primär målgrupp. Huvudmuseet ska även enligt förslaget omfatta en digital del riktad till barn och unga som bör uppfylla skolans läroplan, samt ha möjlighet att tillsammans med universitet och högskolor bedriva forskning.

Föreningen Norden Norrbotten föreslår att Region Norrbotten i samarbete med Kiruna kommun ska få i uppdrag att utarbeta en plan för ett sådant huvudmuseum med nationellt ansvar. Kommissionen hänvisar till att föreningen Norden Norrbotten i sitt förslag menar att museet kan finansieras antingen genom stat och region i samverkan med kommun och civilsamhälle eller genom att regeringen avsätter specifika medel för minoriteten. Kommissionen fastslår även att staten ska bidra med finansiering till museet med hänvisning till att det rör sig om en nationell angelägenhet.

SKR anser, med hänvisning till finansieringsprincipen, att det åligger staten att säkerställa kontinuerlig finansiering av ett huvudmuseum med nationellt ansvar. Kommissionens förslag om att i nära samråd med minoriteten utreda hur ett huvudmuseum kan stödjas finansiellt och på annat sätt bör därför kompletteras med det kommunala och regionala perspektivet.

Stöd till etablerandet av ett informationscentrum (avser förslag i avsnitt 14.6.4)

Kommissionen föreslår att regeringen i nära samråd med minoriteten utreder hur ett planerat informationscenter kan stödjas finansiellt och på annat sätt. Föreningen Norden Norrbotten har inom sitt arbete med att ta fram förslag på en kultursamlade verksamhet även föreslagit etablerandet av ett informationscentrum, som ska ha till uppdrag att förmedla fakta, information och kunskap om minoriteten för att bidra till att kultur och språk bevaras och synliggörs. Föreningen Norden Norrbotten betonar att ett informationscentrum är en nationell angelägenhet, och lyfter i sitt förslag särskilt fram sårbarheten i att en aktör med nationellt ansvar för detta saknas. Föreningen Norden Norrbotten föreslår att regeringen ger STR-T (Svenska Tornedalingarnas Riksförbund) i uppdrag att inrätta ett informationscentrum för minoriteten.

SKR delar åsikten att ett informationscentrum är en nationell angelägenhet, och att det som sådan bör stödjas finansiellt och på annat sätt av den statliga nivån. Planering bör ske i nära samråd med minoriteten, och i det fall ett fysiskt informationscenter ska inrättas bör även den berörda kommunen och regionen delaktiggöras.

Utökad organisationsbidrag (avser förslag i avsnitt 14.6.6)

Bristande resurser innebär att minoritetens möjlighet till inflytande begränsas. En stor del av det arbete som genomförs i minoritetsorganisationerna görs på frivillig basis. En utmaning för minoritetsorganisationerna är att mäkta med att svara på remisser och delta i samråd. Detta innebär en utmaning för kommuner, som kan

ha svårt att leva upp till sin skyldighet att samråda enligt 5 § lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk när minoriteten inte har resurser att delta som samrådande part.

Kommissionen föreslår ett ökat statsstöd till minoritetsorganisationerna i syfte att öka kapaciteten och därmed öka inflytande och egenmakt för minoriteten.

SKR tillstyrker förslaget om utökat organisationsbidrag, då en ökad kapacitet hos minoritetsorganisationerna även skulle gynna kommunerna i samrådsförfarandet.

Övergripande mål: förverkliga och utöka rättigheterna (14.7)

Förslagen i betänkandet *Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering* bör genomföras (avser förslag i avsnitt 14.7.1)

Som svar på detta förslag hänvisar SKR till det remissyttrande som lämnades till det aktuella betänkandet: [SKL-14-18-00077-REV-Yttrande-Nationella-minoritetssprak-i-skolan.pdf \(skr.se\)](https://skr.se/utredningar/2024/04/18/00077-rev-yttrande-nationella-minoritetssprak-i-skolan.pdf).

Sammanfattningsvis kan framhållas att SKR i stora delar delade utredarens förslag i sitt yttrande, men betonade att utredningens förslag innebär utökade skyldigheter för huvudmännen och kan komma att resultera både i betydande organisatoriska utmaningar och väsentlig ökade kostnader inte minst för de kommuner där många som tillhör de nationella minoriteterna är bosatta. SKR poängterar med hänvisning till detta i sitt remissyttrande att kommunerna måste kompenseras för ökade kostnader.

Stärkta folkrättsliga åtaganden (avser förslag i avsnitt 14.7.2)

Sannings- och försoningskommissionen föreslår att samtliga förslag från Utredningen om en stärkt minoritetspolitik *Nästa steg? Del 2, Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:88) till utökade folkrättsliga åtaganden i förhållande till språkstadgan genomförs. Utredningen framhåller bland annat att det handlar om att:

- Tillhandahålla en väsentlig del av förskoleverksamheten på minoritetsspråket (artikel 8.1.a.ii i språkstadgan).
- Integrera minoritetsspråket som en del av läroplanen i grundskolan och yrkesutbildningen (artikel 8 1.b–1.d. i språkstadgan).
- Tillhandahålla resurser för studier i minoritetsspråket på universitet eller inom den högre utbildningen (artikel 8.1.e).

SKR inkom med följande remissyttrande och hänvisar till detta även i denna fråga: [SKL-16-17-06277-YTTRANDE-Nasta-steg_Del-2-Forslag-for-en-starkt-minoritetspolitik.pdf \(skr.se\)](https://skr.se/utredningar/2024/04/16/17-06277-yttrande-nasta-steg-del-2-forslag-for-en-starkt-minoritetspolitik.pdf).

Av SKR:s yttrande framgår att ”Utredningen går igenom de punkter i den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (språkstadgan) som

Sverige inte tillämpar i dag och som skulle innebära utökade åtaganden i förhållande till nuvarande. Det handlar om åtaganden enligt språkstadgan i förhållande till finska, meänkieli och samiska, vilka erkänts som s.k. territoriella språk. Utredningen bedömer att Sverige kan utöka sina åtaganden som rör förskola, grund- och gymnasieskola samt universitets- och högre utbildning (kap 8, punkt 1.a– 1.e). SKL delar bedömningen som baseras på de förändringar som har genomförts sedan Sverige ratificerade stadgan som innebär att krav på efterfrågan från ett minsta antal barn eller elever inte längre kan ställas upp. Utredningens bedömning grundar sig dock också på utredningens förslag i delbetänkandet, att införa en skyldighet för kommuner i förvaltningsområden att erbjuda hela eller väsentlig del av utbildningen i förskolan på minoritetsspråk. SKL vill återigen betona svårigheten med att genomföra det förslaget. SKL framhöll i sitt yttrande att flera kommuner inom förvaltningsområdena redan idag har svårt att erbjuda verksamhet på nationella minoritetsspråk, helt enkelt för att det inte går att hitta personal som behärskar de aktuella språken. SKL tillstyrker regeringens förslag om att på utöka åtagandena gällande artikel 8 i språkstadgan under förutsättning att staten tar ansvar för kompetensförsörjning av personal som behärskar de aktuella språken (3.2.5, punkt 1.a)”

SKR tillstyrker kommissionens förslag om att utöka åtagandena gällande artikel 8 i språkstadgan under förutsättning att staten tar ansvar för kompetensförsörjning av personal som behärskar de aktuella språken.

Övergripande mål: språkrevitalisering och kulturfrämjande (14.8)

Permanenta pågående insatser för språket (avser förslag i avsnitt 14.8.1)

Kommissionen påtalar vikten av ett långsiktigt arbete i syfte att bevara och främja de nationella minoritetsspråken, och skriver att regeringens pågående insatser för språken behöver fortsätta långsiktigt och finansieras med permanenta medel i statens budget.

Bland dessa satsningar finns bl.a. Kungliga bibliotekets resursbibliotek för respektive språkgrupp för landets kommuner under 2021-2023. Resursbiblioteken ska vara till stöd för kommunerna och främja medieförsörjning på de nationella minoritetsspråken. Kommissionen beskriver att behoven av stöd till språkrevitalisering är långsiktiga och att det tar tid att bygga upp strukturer för detta. Man hänvisar till en undersökning av Kungliga biblioteket från 2018 som visar att många av folkbiblioteken inte bedriver någon verksamhet riktad mot de nationella minoriteterna, och att detta särskilt gäller skolbiblioteken som är särskilt viktiga för att visa barn och unga att språken finns och erbjuda tillgång till litteratur på språken.

SKR delar kommissionens beskrivning gällande de problem som kommer med kortsiktiga uppdrag och tillfälliga satsningar av projektkaraktär. Det stöd som ges till kommunerna bör vara långsiktigt och kontinuerligt, stödet i form av resursbibliotek är ett exempel på detta. SKR tillstyrker därför förslaget om långsiktigt stöd med permanent finansiering.

I avsnitt 14.8.1 skriver kommissionen även att ”även lärosätenas insatser för att främja och bevara minoritetsspråken är viktiga, inte minst för att bygga upp forskningsmiljöer som på sikt ska öka tillgången till lärare på språken. De olika insatserna behöver därför fortsätta långsiktigt och finansieras med permanenta medel i statens budget”. Rekrytering av lärare i minoritetsspråken är en stor utmaning för kommunerna.

SKR vill betona vikten av att staten säkerställer att det finns lärarutbildning och kompetensutveckling på minoritetsspråken som svarar mot behoven, och tillstyrker förslaget om långsiktig och permanent finansiering för detta.

Integrerad undervisning på meänkieli i kommuner i förvaltningsområdet (avser förslag i avsnitt 14.8.2)

Kommissionen föreslår att Statens skolverk bör ges i uppdrag att utforma en flerårig försöksverksamhet inom förvaltningsområdet för meänkieli. Syftet är att ge elever fler undervisningstimmar i språket i grundskolan, samt att ge undervisning på meänkieli kring minoritetens historia, hantverk, traditioner och kulturarv. Enligt förslaget ska riktade statsbidrag utgå till kommuner som ansluter sig till försöksverksamheten enligt en liknande modell som den i dag erbjuds kommuner i form av integrerad samisk undervisning. Enligt modellen kan varje huvudman ansöka om medel för att anordna integrerad samisk undervisning, och enligt förslaget bör en försöksverksamhet initieras för att ge skolhuvudmän inom förvaltningsområdet för meänkieli möjlighet att utveckla former för att erbjuda utökad undervisning i språket. Kommissionen skriver vidare att ”formerna för undervisningen kan utvecklas under en flerårig försöksperiod i nära dialog med kommuner i förvaltningsområdet”.

SKR tillstyrker kommissionens förslag om försöksverksamhet, och betonar vikten av att arbetet sker i en nära dialog med de kommuner som väljer att ansluta sig.

Utvecklade möjligheter att lära sig meänkieli i vuxen ålder (avser förslag i avsnitt 14.8.3)

Kommissionens kartläggning har påvisat att det finns ett stort behov av flera möjligheter att lära sig meänkieli, särskilt för personer i vuxen ålder. De kommunala vuxenutbildningarna pekas ut som en möjlig aktör för detta. Kommissionen föreslår att regeringen bör utreda hur statsbidrag för alfabetiseringskurs och andra kortkurser i meänkieli kan genomföras. SKR påtalar vikten av att beakta det kommunala perspektivet vid en sådan utredning.

Uppmaning till andra aktörer (14.11)

Berörda kommuner bör granska sin roll i förhållande till arbetsstugorna och skolhemmen (avser uppmaningen i avsnitt 14.11.3)

Kommissionen uppmanar berörda kommuner att genomföra en allsidig genomlysning av sin roll i förhållande till arbetsstugorna och skolhemmen. Man poängterar att detta bör ske i samråd med minoriteten för att främja försoning och bidra till upprättelse. Kommissionen pekar ut de nuvarande kommunerna Haparanda, Övertorneå, Pajala, Gällivare och Kiruna som aktörer i detta skeende genom att vara medfinansierare och genom representation i lokalkommittéer som

ansvarade för att välja ut lämpliga barn till arbetsstugorna. Från 1930-talet lydde arbetsstugorna under den kommunala barnvårdsnämnden. Kommunerna tog 1954 över driften av arbetsstugorna som då började kallas skolhem. Kommissionen skriver även att barnens placering presenterades som ett erbjudande, men att det kunde uppfattas som ett tvång av föräldrarna. De skriver vidare att de inom sin kartläggning inte har kunnat utröna detaljer kring kommunernas roll gällande arbetsstugorna och skolhemmen, och uppmanar därför kommunerna att själva göra en genomlysning av detta, och att detta bör ske i samråd med minoriteten.

SKR framhåller vikten av att de aktuella kommunerna själva tar ställning till huruvida en sådan genomlysning ska genomföras. Som kommissionen framhåller i sitt slutbetänkande är det komplicerat att hantera frågor om ansvar och skuld historiskt, en ytterligare aspekt i frågan om kommunernas ansvar i frågan är att ansvar, uppdrag och huvudmannaskap har sett olika ut över tid.

Region Norrbotten och kommunerna bör aktivt synliggöra minoriteten genom Filmpool Nord (avser uppmaningen i avsnitt 14.11.7)

Kommissionen uppmanar i sitt slutbetänkande Region Norrbotten samt kommunerna Arjeplog, Boden, Gällivare, Haparanda, Jokkmokk, Kalix, Kiruna, Luleå, Pajala, Piteå, Älvsbyn, Övertorneå och Övertorneå att aktivt synliggöra minoriteten genom Filmpool Nord.

Filmpool Nord är ett aktiebolag som ägs av ovan nämnda tretton kommuner samt Region Norrbotten, som styr bolaget genom ägardirektiv. Verksamhetens uppdrag är att utveckla den regionala filmbranschen som kulturnäring, bidra till Norrbottens utveckling samt ge direkta och indirekta intäkter till länets näringsliv.

SKR poängterar att det inom ramarna för det lokala självstyret står de aktuella kommunerna och regionen fritt att styra och prioritera vilket innehåll som produceras av Filmpool Nord.

Sveriges Kommuner och Regioner

Anders Henriksson

Sverigedemokraterna lämnar reservation till förmån för eget yrkande, se bilaga.

SKR Styrelsen
Klicka här för att ange datum.

Reservation från Sverigedemokraterna, Styrelsen 2024-04-19

Som om vi aldrig funnits (SOU 2023:68)

Vi reserverar oss till förmån för eget yrkande enligt följande:

I betänkande SOU 2023:68 lyfts flertalet brister och möjliga förbättringsåtgärder som önskas kopplat till tornedalingar, kväner och lantalaiset. En del av dessa ligger i tiden och stärker dessa minoriteter medan andra kan skapa konflikter på annat håll då dessa perspektiv inte tas hänsyn till i betänkandet.

Det lyfts flertalet förslag kopplat till långsiktiga satsningar kopplat till de nationella minoritetsspråken som vi som sverigedemokrater ställer oss bakom. Samtidigt ser vi en potentiell risk i att andra perspektiv går förlorade i flertalet av de frågor som lyfts och att man därigenom inte får den önskade helhetsbilden. Vi vill inte skapa samhällen i samhällen och en del av de förslag som föreslagits kan leda till just detta. Vi ska vara ett land som värnar om våra minoriteter men samtidigt inte göra detta på bekostnad av vår svenska grund. Mot bakgrund av detta anser vi:

- 1) Vi står inte bakom representation i Ortnamnsrådet, om det ska genomföras ska Ortnamnsrådet på svenska samtidigt som ortsnamnen på Meänkieli tillförs.
- 2) Vi står inte bakom att utreda om språk ska vara en diskrimineringsgrund.
- 3) Vi står inte bakom att införa förstärkta möjligheter att lära sig Meänkieli i kombination med de kulturella och kreativa näringarna.
- 4) Vi står inte bakom en utredning om minoritetens historiska tradition utav att bedriva renskötsel.
- 5) Vi står inte bakom att genomföra en minoritetspolitisk strategi för landets högskolor.
- 6) Vi står inte bakom en utredning av hur avvitrningen av ströängar genomförts.